

Úloha dirigenta v současnosti

Esej na téma Proces umělecké tvorby (Semestrální práce)

„*Neexistuje povolání, kam by se mohl tak snadno protlačit podvodník,*“¹ údajně prohlásil houslista Carl Flesch. Je to opravdu jen nadsázka? Dnes zažíváme boom dirigentů, a leckdy jsou to lidé, kteří nemají hudební vzdělání, ale například peníze nebo dobré jméno v jiné oblasti. A prochází jim to. V čem vlastně spočívá jedinečnost dirigenta? Může divák rozpoznat skutečného dirigenta od někoho, kdo se jen naučil efektní gesta? A nedalo by se bez něj dokonce obejít? Nejjednodušší odpověď je „jak bez koho, jak kdy“. Ale upřímně, i kdyby to šlo, divákovi by na pódiu rozhodně chyběl. Dnes jsme totiž zvyklí dirigenty vídat na každém koncertě a skládat jim pocty.

Podle G. W. Hegela se teprve na konci tvorby ukáže, čím celek skutečně je a jakým vývojem prošel. To platí nejen o uměleckém díle, ale také o člověku, který tvoří. Když si přečteme rozhovor s některým z fundovaných dirigentů, často zjistíme, že oni sami popisují určitý vývoj sebe sama - které skladatele uznávali dříve a jak se to změnilo k dnešku, ale také ohledně vlastní interpretace. Mnozí vám klidně řeknou, že jako mladí si ve své horlivosti nedělali hlavu s detaily nebo nepřemýšleli o správných tempech. Takové přiznání ovšem svědčí o jisté pokoře; o tom, že i věhlasný dirigent umí být sám k sobě kritický a ví, že jeho snažení je jen půl práce. Bez hudebníků by nebyl ničím. A ten, kdo sám hrál na nějaký nástroj a seděl v orchestru, má lepší propozice stát se dobrým vůdcem ostatních než teoretik s pouhou znalostí partitury. Nejen že ví, jak těleso funguje, ale také respektuje muzikanty a rozumí jejich pocitům a potřebám. Například violista Václav Neumann, který dlouhodobě řídil Českou filharmonii, znal dobře své hudebníky a neváhal jmenovitě vyzdvihnout některé hráče v rozhovorech pro tisk: „*Naše mahlerovské nahrávky bez Tylšara a našich hornistů a bez Miroslava Kejmara a našich trubek by nebyly možné.*“² To svědčí o vzájemné úctě a skromnosti pomyslného šéfa. Taktéž Ondrej Lenárd ví, že práce dirigenta nestojí na diktatuře a ovládnutí ostatních – sám prozradil, že jeho motto zní: „*Pokus se, aby tě hudebníci brali jako jednoho z nich, a tvořte společně! Já totiž na tomto světě neznám krásnější situaci a pocit, než když umělecká práce vychází ze společného přesvědčení.*“³

Dostáváme se k tomu, co samotnému dirigentovi jeho profese přináší. Na otázku, zda by si znovu vybral dirigentskou dráhu, kdyby se vrátil do mládí, odpověděl Jiří Bělohávek takto: „*Pokud bych byl obdárěn talentem, určitě bych si opět zvolil dráhu výkonného hudebníka – možnost zabývat se trvale nedocentelnými odkazy skladatelů a odkrývat tajemství interpretace jejich děl je úžasným darem, který je nám muzikantům svěřen. Jsme obdarováni každým dnem a každou chvílí, kterou smíme strávit ve službách paní Hudby.*“⁴ Všimněme si, že nepoužil slovo dirigent, ale hudebník. Provozování hudby je totiž velmi emocionální z obou pozic a dobrý dirigent ví, že pokud schází osobní úsilí hráčů, on sám z nich mnoho nedostane. Proto je důležité navození správné atmosféry a odhodlání vytvořit poctivý celek. Zde vidím jádro dirigentského poslání. Je potřeba nejen osvětlit představu o tempech, technice a celkovém pojetí; dirigent by měl být skutečnou vůdčí a inspirativní osobností, s nadáním pro předání energie a nadšení jak muzikantům, tak posluchačům.

Toto všechno je ideální stav. Vraťme se však zpět do reality. V dnešní době se stalo módou opěvovat dirigenty jako nějaké fantomy s magickou hůlkou v ruce. Kdekomu se hned říká maestro a přitom jsou to často pouze lidé, kteří se jen tak rozhodli si to vyzkoušet. Je tu lákavá vidina velkého platu, leckdy jdou honoráře do stovek tisíc korun za jeden koncert. Navíc když hraje zkušený orchestr, riziko případného kolapsu se snižuje a na to mnozí samozvaní dirigenti spoléhají. Kdyby však někteří takoví amatéři měli zvládnout nastudování opery, muselo by přijít selhání. Něco jiného jsou ale dnes velmi populární koncerty „nejslavnějších árií s nejslavnějšími operními zpěváky“. To je však jen vrcholek ledovce a s operou jako celkem nemá mnoho společného. Takový koncert dokáže oddirigovat téměř kdokoli. Běžný posluchač bohužel nic nepozná a nechá se strhnout jásajícím davem. Tento fenomén také souvisí s celkově nízkou poptávkou většinové masy po kvalitní hudbě. Dnes lidé chtějí slyšet neznámější kusy, čím líbivější, tím

lepší. Jiří Bělohlávek to nazval omíláním primitivismů a vyřkl aktuální varování: „Bohužel se podařilo zaměřit pozornost a modelovat vkus většiny mladých lidí směrem k zjednodušení a hrubosti. Jakékoliv zjemňování ducha není prioritou. A to nemluvím o tom, že z nemocničních pracovišť přicházejí alarmující zprávy o postupném hluchnutí mladé populace holdující nejrůznějším formám hlukového oblbování. Živé koncertní provádění hudby má podle mého názoru potenci oslovit kohokoliv, kdo nerezignoval na svoji schopnost emotivního vnímání, na schopnost rozlišovat a vstřebávat jemnou krásu.“⁵ Navíc dnes panuje trend hrát všechno co nejrychleji. Je to paradox – zamýšlené je zvýšení efektnosti a přitom se smysl skladby ztrácí kvůli nesrozumitelnosti způsobené rychlostí. Ale už Christoph Willibald Gluck věděl, že každý kus má mít svoje správné tempo: „jen trochu příliš rychle nebo trochu příliš pomalu a hudba ztrácí zamýšlený účín.“⁶ Naštěstí se stále najdou dirigenti, kteří těmto trendům nepodléhají.

Sám dirigent tedy splňuje estetickou i praktickou funkci. Je autoritou pro orchestr, hybným elementem dění na pódiu, začíná i ukončuje skladbu. Divák ho potřebuje jako jediný bod obsahující celý orchestr, kterému projevuje svou přízeň. Pokud dokáže dirigent dát do svého projevu dostatek emocí (ne však naučená gesta a efektní šermování taktovkou), když z něj orchestr i posluchač cítí opravdovost a inspiraci; pak je tam, kde má být.

Použité citace:

¹ Lebrecht, Norman. *Mýtus jménem Maestro*. Přeložila Libuše Burianová-Hasenöhrlová. ICN Polyart Prague, 2003 s. 6

² Slavický, Milan. *Rozhovory z Domu umělců*. Editio Supraphon 1990. ISBN 80-7058-134-4 s. 27

³ Novotná, Jitka. *Rozhovor s šéfdirigentem Ondřejem Lenárdem* pro Český Rozhlas, 20. září 2012, dostupné zde: http://www.rozhlas.cz/socr/rozhovory/_zprava/rozhovor-s-sefdirigentem-ondrejem-lenardem--1112842

⁴ Jarolímková, Hana. *S Jiřím Bělohlávkem (nejen) o České filharmonii*, Hudební rozhledy prosinec 2012 s. 4, dostupné zde: http://www.hudebnirozhledy.cz/www/index.php?page=clanek&id_clanku=2075

⁵ tamtéž s. 5

⁶ Nedbal, Karel - Pospíšil, Vilém. *Slavní světoví dirigenti*. Praha, Státní hudební nakladatelství, 1963 s. 21

Použitá literatura:

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Estetika*. Přeložil Jan Patočka. Praha, Odeon.

Lebrecht, Norman. *Mýtus jménem Maestro*. Přeložila Libuše Burianová-Hasenöhrlová. ICN Polyart Prague, 2003

Slavický, Milan. *Rozhovory z Domu umělců*. Editio Supraphon 1990. ISBN 80-7058-134-4

Nedbal, Karel - Pospíšil, Vilém. *Slavní světoví dirigenti*. Praha, Státní hudební nakladatelství, 1963.